

ՆԱԻՐԱ ՀԱՐՈՅԱՆ

Կլինիկական հոգեբան, կլինիկական
հոգեբանության մագիստրոս,
ՀՀ ԱՆ «Արմավիր» ՔԿՀ

ՀՈԳԵԹԵՐԱՊԵՎՏԻԿ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՔԿՀ-ՈՒՄ

Հոդվածում խոսվում է ազատագրված անձանց վստահության կառուցման, խորհրդատվական աշխատանքների և հոգեթերապևտիկ աշխատանքների առանձնահատկությունների մասին, արժեքների վերաբերակցման մասին:

Հիմնարարներ- Հոգեբան, հոգեթերապիա, քրեակատարողական, դատապարտյալ, սթրես, ագրեսիա, ազատագրված, վերաարժեքավորում:

Հոգեթերապիան իրականացվում է հատուկ և տարատեսակ մեթոդների և տեխնիկաների միջոցով՝ կախված ուղղվածությունից: Հոգեթերապիան հատուկ դիսցիպլին է և հաղորդակցման յուրահատուկ տեսակ, ինչպես նշված է Սթրասբուրգյան հռչակագրում: Հոգեթերապիան, որն իրականացվում է քրեակատարողական հիմնարկներում ունի իր առանձնահատկությունները: Հոգեթերապիան քրեակատարողական հիմնարկներում (բանտեր, գաղութներ, մախնական կալանքի կենտրոններ) հոգեբանության և հոգեբուժության ոլորտ է, որը կենտրոնացած է ազատագրված մարդկանց օգնելու համար: Այն կարևոր դեր է խաղում ոչ միայն բանտարկյալների հոգեկան առողջության պահպանման, այլև վերաօգնականացման, ագրեսիայի նվազեցման և հանցագործության կրկնության կանխարգելման գործում:

Հոգեթերապիայի հիմնական նպատակներն են

1. *Հոգեկան առողջության աջակցություն*

o աշխատել դեպրեսիայի, անհանգստության, հետտրավմատիկ սթրեսային խանգարման հետ

o իրականացնել աշխատանքներ ինքնասպանության և ինքնավնասման կանխարգելման ուղղությամբ

2. *Դեֆուստիվ վարքի ուղղում*

o ագրեսիա, ինպուլսիվություն, թմրամոլություն

o աշխատելով հանցավոր վերաբերմունքի և մտածողության հետ

3. *Վերասոցիալականացում և ազատ արձակման նախապատրաստում*

o հաղորդակցման հմտությունների զարգացում, պատասխանատվության զգացողություն

o Օրինապահ կյանքի մոտիվացիայի ձևավորում

Հոգեթերապիայի հիմնական մեթոդներն են

• *Անհատական թերապիան* հոգեբանի հետ գաղտնի գրույց է, որի ընթացքում մշակվում են անձնական տրավմաներ և խնդիրներ

• *Խմբային թերապիա* հաղորդակցման մարզումներ, արտ-թերապիա, կոգնիտիվ-վարքային խմբեր

• Կոգնիտիվ վարքային թերապիա (ԿՎԹ) - դեստրուկտիվ մտածողության շտկում, աշխատանք իմպուլսիվության և ագրեսիայի հետ

• *Ճգնաժամային միջամտություն* աշխատանք ինքնասպանության մտքերի և խուճապային վիճակների հետ

• *Հոգեբանական կրթություն* ինքնատիրապետման հմտությունների, սթրեսի կառավարման և հակամարտությունների լուծման վերապատրաստում[3]

Միջոցառման առանձնահատկություններն են

• Սահմանափակ ռեսուրսներ (մասնագետների, դեղորայքի, տարածքի պակաս)

• Բանտարկյալների կողմից հոգեբանների նկատմամբ անվստահության բարձր մակարդակը

• Քրեական ենթամշակույթի ազդեցությունը, որը կարող է խոչընդոտել բաց աշխատանքին

• Հոգեթերապիան հաստատության ռեժիմի պահանջների հետ համատեղելու անհրաժեշտությունը

Դրական ազդեցություններ՝

• Բանտում բռնության մակարդակի նվազեցում

• Ազատ արձակվելուց հետո կրկնվող հանցագործությունների թվի կրճատում

• Հաջող սոցիալականացման հնարավորությունների մեծացում

• Բանտարկյալների շրջանում ընդհանուր հոգեբանական մթնոլորտի բարելավում

Գործնական տարրեր, որոնք ամենից հաճախ աշխատում են

1. *Խնամքի շարունակականություն.* ռիսկի/կարիքների գնահատում, քերապիա բանտում, աջակցություն ազատ արձակվելուց հետո
2. *ԿԳԲ մոդուլյարություն.* առանձին բլոկներ իմպլիմենտացիայի, համոզմունքների, գայրույթի կառավարման, խնդիրներ լուծելու հմտությունների համար
3. *Միջավայրի նորմալացում և անձնակազմի մենթորների դերը* աշխատակիցների վերապատրաստում մոտիվացիոն հարցազրույցների, անձնակազմի և բնակիչների համատեղ գործունեության մեջ
4. *Կախվածություններ.* երկարաժամկետ ծրագրեր, հետագա աջակցություն համայնքում
5. *Կապը առողջապահության հետ.* «ներմուծման մոդել» (Նորվեգիա) կամ ինտեգրում ազգային առողջապահական համակարգի հետ (Անգլիայի Ազգային առողջապահական ծառայություն)
6. *Գոյեր.* անհանգստության և ագրեսիայի մակարդակի նվազում, ինքնատիրապետման հմտությունների զարգացում, կարեկցանքի զարգացում, օգնություն վերասոցիալականացման գործում
 - Քրեակատարողական հիմնարկներում դատապարտյալի կամ կալանավորված անձի հետ հոգեթերապիայի հիմնական առանձնահատկություններն են այն, որ՝
 - անձը այնտեղ չէ իր սեփական ազատ կամքով և քերապիան հաճախ տեղի է ունենում սահմանափակ պայմաններում, ինչը ազդում է մոտիվացիայի և վստահության մակարդակի վրա
 - ազատազրկվածները կարող են հոգեբանին ընկալել, որպես վերահսկողության համակարգի ներկայացուցիչ: Հետևաբար կարևոր է կառուցել անվտանգ, հարգալից հարաբերություններ
 - Հատուկ թերապևտիկ հարաբերությունների

շրջանակներում, քերապիայի ընկալումը կարելի է ձևակերպել որպես տրանսֆերի զարգացում և կառուցվածքայնացում, որոնց նպաստում են մեկնաբանությունները: [2:ջ30]

- շատերն են համարվում քրեական ենթամշակույթ կրող, որը և կարող է խանգարել բացութայնը և անկեղծությանը
- նրանց շրջանում բարձր է հոգեկան խանգարումների մակարդակը՝ դեպրեսիա, հետտրավմատիկ վիճակներ, կախվածություններ, անձնային խանգարումներ, վախեր, տագնապներ

Շատ կարևոր է խմբային թերապիան՝ հոգեդրաման, արտ թերապիան, կոգնիտիվ վարքային մարզումները, քանի որ դա օգնում է աշխատել սոցիալական դինամիկայի հետ: [6]

Հիսթորիա 1. Ազատության մեջ գտնվող մարդն ընդդեմ դատապարտյալի (տես աղյուսակ 1)

Հիսթորիան N1-ում ներկայացված են ազատության մեջ գտնվող անձի և դատապարտյալի իրավունքների համեմատական բնութագիրը: Եկանք այն եզրահանգման, որ խիստ տարբերվում է ազատության մեջ գտնվող անձի և դատապարտյալի թե իրավական կարգավիճակը, թե կենսակերպերը, թե հոգեբանական վիճակը, ինքնաճանաչումը, պատասխանատվությունը, ընտրության ազատությունը, սոցիալական կարգավիճակը: Եթե ազատության մեջ տնվող անձն ունի լիարժեք իրավունքներ և ազատություններ և ունի ընտրություն, ինչպես այն տնօրինի, ապա այլ է պատկերը դատապարտյալի մոտ՝ դատարանի որոշմամբ իրավունքները խիստ սահմանափակված են լինում: Ազատության մեջ գտնվող անձն ունի բնակության, աշխատանքի, հանգստի վայրի լայն ընտրություն, այն բացակայում է դատապարտյալի մոտ:

Աղյուսակ 1

Չափանիշ	Ազատության մեջ գտնվող անձ	Դատապարտված անձ
Իրավական կարգավիճակ	Ազատ քաղաքացին ունի լիարժեք իրավունքներ և ազատություններ	Դատարանի որոշմամբ ազատազրկված անձի իրավունքները սահմանափակ են
Սոցիալական կապեր	Ընտանիք, ընկերներ, լայն սոցիալական շրջանա	Սահմանափակ կապեր (հարազատներ՝ այցելությունների միջոցով, խցակիցներ
Կենսակերպեր	Բնակության, աշխատանքի, հանգստի վայրի ազատ ընտրություն	Խիստ կարգավորվող ռեժիմ, կյանք ինստիտուցիոնալ միջավայրում

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Չափանիշ	Ազատության մեջ գտնվող անձ	Դատապարտված անձ
Հոգեբանական վիճակ	Ավելի կայուն (նորմալ կենսապայմաններում)	Անհանգստության, սթրեսի, հնարավոր ագրեսիայի կամ անտարբերության աճ
Ինքնաճանաչում	Հնարավորություն սովորելու, կարիերա կառուցելու և զարգանալու	Սահմանափակ հնարավորություններ՝ կախված ուղղիչ հիմնարկի պայմաններից
Պատասխանատվություն	Անկախորեն պատասխանատու է իր կյանքի և գործողությունների համար	Վարչության մշտական հսկողության ներքո գործողությունների ազատությունը սահմանափակ է
Ընտրության ազատություն	Գործնականում անսահմանափակ (օրենքի սահմաններում)	Նվազագույն, որոշումների մեծ մասը կայացնում է հաստատության ղեկավարությունը
Սոցիալական կարգավիճակ	Կարող է լինել ցանկացած մեկը՝ հասարակության հարգված անդամից մինչև մարգինալ	«Դատապարտյալ» լինելու կարծրատիպը և կարծրատիպը նույնիսկ ազատ արձակվելուց հետո
Ապագա հեռանկարներ	Կախված է անձնական ջանքերից, հնարավորություններից և միջավայրից	Հաճախ բարդանում է զբաղվածության և սոցիալականացման հետ կապված խնդիրներով

Հիսթորիա 2. Հոգեբանական բնութագրեր (տես աղյուսակ 2)

Հիսթորիա N 2-ում տարվում է համեմատականներ հոգեբանական տեսակետից: Եթե ազատության մեջ գտնվող անձն իր ժամանակը դինամիկ ձևով է ընկալում՝ ապագայի ծրագրերի, նպատակների իրականացման համար, ապա դատապարտված անձի մոտ այն դանդաղ է անցնում, կա «սառեցվածության» զգացողություն, հաճախ կենտրոնանալով միայն անցյալի կամ ազատագրման օրվա վրա: Հաճախ ցածր ինքնագնահատականը, կամ ընդհակառակը հիպերփոխհատուցում՝ ու-

ղեկցվում է ագրեսիվության ցուցադրմամբ: Տարբեր են նաև արժեքային կողմնորոշումները, եթե ազատության մեջ գտնվող անձի մոտ ընտանիքն է, կարիերան, ազատությունը, անձնական հետաքրքրությունները, ապա դատապարտված անձի մոտ գոյատևում, ուժ խմբի ներսում, հեղինակություն, ազատություն որպես գլխավոր արժեք: Հաճախակի դեպրեսիան, ագրեսիան, հուզական անկայունությունը կարող է տանել ոչ գիտակցված արարքների: Հաճախ անորոշությունը ազատ արձակվելուց հետո՝ արտահայտվում է խարանի վախով:

Աղյուսակ 2

Հոգեբանական ասպեկտ	Ազատության մեջ գտնվող անձ	Դատապարտված անձ
Ժամանակի ընկալում	Ժամանակը դինամիկ է ընկալվում՝ ապագայի ծրագրեր, նպատակների ձգտում	Ժամանակը դանդաղ է անցնում, կա «սառեցվածության» զգացողություն, հաճախ կենտրոնանալով միայն անցյալի կամ ազատագրման օրվա վրա

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Հոգեբանական ասպեկտ	Ազատության մեջ գտնվող անձ	Դատապարտված անձ
Վերաբերմունքը ինքն իր նկատմամբ	Ինքնագնահատականը կախված է ձեռքբերումներից, հարաբերություններից, սոցիալական դերից	Հաճախ ցածր ինքնագնահատական կամ, ընդհակառակը, հիպերփոխհատուցում (ուժի ագրեսիվ ցուցադրում)
Վերաբերմունքը այլ մարդկանց նկատմամբ	Հաղորդակցության տարբեր ձևեր, շփման շրջանակի ընտրություն	Սահմանափակ շրջանակ՝ խցակիցներ և անձնակազմ, ինչը ստեղծում է զգուշություն, անվստահություն կամ խմբային համախմբվածություն
Արժեքային կողմնորոշումներ	Ընտանիք, կարիերա, զարգացում, ազատություն, անձնական հետաքրքրություններ	Գոյատևում, ուժ խմբի ներսում, հեղինակություն, ազատություն որպես գլխավոր արժեք
Զգացմունքային վիճակ	Ավելի հավասարակշռված՝ առօրյա կյանքի հնարավոր սթրեսների հետ միասին	Հաճախակի անհանգստություն, դեպրեսիա, ագրեսիա, հուզական անկայունություն
Մոտիվացիա	Հաջողության հասնելը, ինքնադրսևորումը, կարիքների բավարարումը	Տառապանքի նվազագույնի հասցնելը, արժանապատվության պահպանումը, ազատության ձգտումը
Հաղորդակցություն	Հաղորդակցության ազատ ընտրություն, հասարակության մեջ տարբեր դերեր	Խիստ բանտային հիերարխիաներ, վարքագծի «կանոնագիրք» և ենթամշակութային ճնշում
Վարքագիծ	Կարգավորվում է սոցիալական նորմերով և անձնական ընտրությամբ	Կարգավորվում է հաստատության կանոններով և բանտի կանոնադրությամբ
Ապագա	Անձնական ծրագրերի և զարգացման հետ կապված	Հաճախ անորոշ՝ ազատ արձակվելուց հետո խարանի վախով

www.aradaradatutyunjurnal.com

Եթե հաշվի առնենք ազատագրվածների հետ հոգեթերապևտիկ աշխատանքի առանձնահատկությունները, ապա կարելի է ենթադրել, որ ազատությունից զրկված լինելով նրանք փորձում են ուշադրությունը կենտրոնացնել մոտիվացիոն-իմաստային վերաբերմունքի վրա, որին հստակ ուղղվածություն է տալիս սուբյեկտի սոցիալական դիրքը ինչը արտահայտվում է իր կողմից վտանգվածության և անվտանգության վիճակի նկատմամբ անհանգստությամբ: Առանձնահատկությունների և օբյեկտիվ իրականության սուբյեկտիվ մեկ-

նաբանման պատճառ, ինչը հոգեբանական վնաս հասցնելու պոտենցիալ ունեցող իրավիճակի և հոգեհուզական ազդեցության հետ մեկտեղ կարող է բերել հոգեկան գործունեության խանգարման, իսկ հատուկ դեպքերում լուրջ հոգեբանական խանգարումների: [7էջ34] Հոգեթերապևտիկ աշխատանքը շատ կարևոր է, որպեսզի հուզական ռեակցիաների, միջավայրային ազդեցությունների, սոցիալական պայմանների ու իրավիճակների հանդեպ ձեռք բերվի հաղթահարելու ունակություններ: Հոգեթերապևտիկ աշխատանքների արդյունքում բարձ-

րացվի ազատագրվածների սեփական կենսագործունեության պլանավորման ցանկությունը և կյանքի իմաստային ձևակերպումը: Ցանկացած իրավիճակում, այս պարագայում ազատագրվումը առաջացնում է արժեքների վերաարժեքավորում՝ այն ինչը, որ արժեք ունեւ կարող է կորցնել արժեքվորու-

թյուն, իսկ այն որ արժեք չունեւ՝ կարող է արժեքվորվել: Հոգեթերապիայի աշխատանքը օգնում է դատապարտված անձին զգալ և ընդունել փոփոխությունները:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Հրաչյա Ամիրյան «Կոնսուլտատիվ հոգեբանության և հոգեթերապիայի հիմնունքներ» Գործնական հոգեբանության և սոցիոլոգիայի «Ուրարտու» համալսարան Երևան 2002թ.
2. Հելմուտ Կոլե, Հորս Բելիելե «Հոգեվերլուծական թերապիա: Հիմնական դրույթներ» Երևան 2015
3. Ս. Յոչելտն, Ս. Սամենուսի «Քրեական անձնավորություն» ԱՄՆ 2011
4. А.И.Кузнецова «Работы о психологии ресоциализации» г.Москва 2011
5. А. И. Долгова «Пенитенциарная психология» г.Москва (учебная пособие)
6. В. Франкел «О смысле жизни» пер.пуб. Литрес 2022
7. М.М Григоренко Безопасность жизнедеятельности: Учебное пособие-2008

Наира Ароян

Клинический психолог, магистр клинической психологии,
Уголовно-исполнительное учреждение “ Армавир”
(Министерство юстици РА)

ՔԵԶԻՍԵ

Особенности психотерапевтической работы в пенитенциарных учреждениях

В статье рассматриваются особенности консультационной психотерапевтической работы по формированию доверия у осужденных.

Ключевые слова- психолог, психотерапия, исправительная колония, заключенный, стресс, агрессия, ценность, переоценка.

Naira Haroyan

Clinical psychologist, master of clinical psychology
“Arnavir” Penitentiary institution of the (Ministry of Justice of the RA)

SUMMARY

Xpeculiarities of psychotherapeutic work in penitentiary institutions

The article discusses the specifics of counseling and psychotherapeutic work to build the confidence of prisoners.

Key words: psychologist, psychotherapy, penal, convict, stress, aggression, prisoner, value, reevaluation.

Բնագիրը ներկայացվել է 11.02.2026թ.

Ընդունվել է տպագրության 17.03.26թ.